

Janusz Żmija, Marta Czekaj

Wspólna Polityka Rolna a rozwój drobnych gospodarstw rolnych

Common Agricultural Policy and the development of small farms

Wspólna Polityka Rolna w okresie 50 lat podlegała ewolucyjnemu rozwojowi oraz kolejnym reformom. Głównym jej celem było bezpieczeństwo żywnościowe, zrównoważony rozwój gospodarczy na obszarach wiejskich, spełnienie norm związanych z ochroną środowiska i dobrostanem zwierząt oraz poprawa jakości produktów. Wspólna Polityka Rolna począwszy od planu Mansholta w 1968 r. była niekorzystna dla drobnych gospodarstw rolnych. Dopiero w pakiecie projektów UE na lata 2014-2020 kwestia wsparcia drobnych gospodarstw rolnych jest jedną z najistotniejszych propozycji reformy Wspólnej Polityki Rolnej. Jest to wynikiem zmieniających się potrzeb nie tylko rolnictwa ale całego społeczeństwa. Drobne gospodarstwa rolne stanowią w niektórych krajach europejskich szczególnie w Polsce, Rumunii znaczący odsetek produkcji żywnościowej. Dlatego należy wyeliminować bariery ograniczające dostęp drobnych gospodarstw do pomocy w ramach Wspólnej Polityki Rolnej a także zapewnić wsparcie tym gospodarstwom chcącym się rozwijać ekonomicznie. Drobnych gospodarstw nie można pozostawić samym sobie. Konieczna jest w tym względzie rozważna polityka.

1. Wprowadzenie

Wspólna Polityka Rolna podlegała ewolucyjnemu rozwojowi pod wpływem kolejnych reform, zmieniających się warunków środowiskowo-klimatycznych oraz rozszerzeń Unii o nowe kraje członkowskie. Początkowo głównym celem Wspólnej Polityki Rolnej było promowanie zwiększenia produkcji żywności tak by zapewnić konsumentom stałe zaopatrzenie po przystępnych cenach a jednocześnie zagwarantować opłacalność produkcji. Zachęcano rolników do zwiększenia produkcji w zamian oferując dotacje i wysokie ceny zbytu. Producenci rolni otrzymywali pomoc finansową na restrukturyzację gospodarstw oraz dostawali wsparcie na szkolenia zawodowe, wcześniejsze emerytury itd.

Dzisiaj, 50 lat po utworzeniu WPR bezpieczeństwo żywności jest nadal ważne jednak większą uwagę zwraca się na rozwój gospodarczy obszarów wiejskich oraz spełnianie wysokich norm związanych z ochroną środowiska i dobrostanem zwierząt. Wystąpiły nowe problemy, takie jak zmiana klimatu, zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych czy poprawa jakości produktów.

Wspólna Polityka Rolna stale dostosowywana była do zmieniających się potrzeb nie tylko rolnictwa, ale całego społeczeństwa. W ostatnich latach położono w niej nacisk na zrównoważone rolnictwo, innowacje, badania naukowe, rozpowszechnianie wiedzy oraz bardziej sprawiedliwy system wsparcia dla europejskich rolników. Proces akcesji Polski do Unii Europejskiej i związane z nim dostosowanie

okazały się korzystne dla Polski. Polska zbudowała odpowiedni system instytucjonalny do wdrażania Wspólnej Polityki Rolnej. W okresie lat 2004-2011 w pełni wykorzystwała dostępne środki wspólnotowe, które umożliwiły przyspieszenie procesów rozwojowych, modernizacyjnych oraz restrukturyzacyjnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Z płatności bezpośrednich skorzystało około 1,5 mln rolników.

Integracja Polski z Unią Europejską wpłynęła na poprawę efektywności produkcyjnej oraz polepszenie sytuacji dochodowej rolników. Poprawiła się także sytuacja przetwórstwa rolno-spożywczego. Zyskały na znaczeniu pozaprodukcyjne funkcje polskiego rolnictwa. Wspólna Polityka Rolna wspierająca bezpieczeństwo żywnościowe przyczyniająca się do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, była i jest jednym z podstawowych filarów integracji europejskiej. Należy podkreślić, że lata 2004-2011 były okresem szybkiego rozwoju polskiego rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego. Kontynuacja wsparcia finansowego rolnictwa i obszarów wiejskich w latach 2014-2020 przyczyni się do ich dalszego rozwoju. Można się spodziewać, że po 2013 roku będzie kontynuowany proces unowocześnienia sektora rolnego, zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz funkcji pozaprodukcyjnych. Wspólna Polityka Rolna wpływa pozytywnie na konkurencyjność łańcucha żywnościowego oraz wzmacnia rozwój obszarów wiejskich. Nie należy zapominać, że choć rolnicy to główni bezpośredni odbiorcy Wspólnej Polityki Rolnej, to jej beneficjentami są wszyscy obywatele Unii Europejskiej jako konsumenci w tym także środowiskowych dóbr publicznych i źródeł energii odnawialnej.

Biorąc pod uwagę wskazane uwarunkowania funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej, w pracy podjęto próbę określenia jak powinny wyglądać zmiany dokonywane w jej ramach w najbliższej przyszłości, aby jak najlepiej dostosować ją do nowych priorytetów, wyzwań i warunków produkcji rolniczej. Priorytety te to odejście od nacisku na maksymalizację wielkości produkcji rolniczej, maksymalizacji wielkości gospodarstwa, czy maksymalizacji dochodu rolniczego, na rzecz spełniania przez drobne gospodarstwa funkcji pozaprodukcyjnych. W celu podkreślenia, iż drobne gospodarstwa rolne w Polsce nie mogą znaleźć się poza obszarem zainteresowania Wspólnej Polityki Rolnej przedstawiono ich sytuację w wybranych województwach.

2. Materiał i metodyka badań

Głównym źródłem danych dla przeprowadzonych w opracowaniu analiz były opublikowane dane pochodzące ze statystyki masowej. Dane te dotyczyły Polski oraz wybranych województw Polski południowo-wschodniej, w których problem rozdrobnienia rolnictwa jest szczególnie istotny. Obliczenia zostały wykonane dla poszczególnych województw. Prezentowane dane dotyczyły lat 2004-2011. Dla potrzeb opracowania przyjęto, że drobne gospodarstwo rolne to takie, które gospodaruje na użytkach rolnych o powierzchni powyżej 1, ale nie więcej niż 5 ha. Do opracowania zgromadzonych danych źródłowych wykorzystano metodę opisową porównawczą, natomiast do zaprezentowania uzyskanych wyników metodę tabelaryczną.

3. Drobne gospodarstwa rolne w Polsce południowo-wschodniej

Ocena kondycji każdego podmiotu działającego w warunkach gospodarki rynkowej dokonywana jest m.in. przez pryzmat czynników produkcji, którymi

dysponuje. Podobnie sytuacja ma się w przypadku specyficznych podmiotów, jakimi są gospodarstwa rolne. Ocena ta utrudniona jest szczególnie w odniesieniu do gospodarstw drobnych, które z racji dysponowania ograniczonymi zasobami czynników produkcji, bądź też braku tych czynników często z góry „skazywane” są na porażkę. To przekonanie o braku możliwości przetrwania i dalszego działania tego typu gospodarstw powoduje postrzeganie ich jako podmiotów, które zmierzają ku upadkowi i w związku z tym koncentrację na gospodarstwach większych, żywotnych, będących w stanie nie tylko prowadzić dalszą działalność, ale także ją rozwijać. Tymczasem nawet w obliczu dysponowania niewielkimi zasobami ziemi, pracy czy też ograniczonymi zasobami kapitałowymi, na wybranych obszarach Polski mamy do czynienia z drobnymi gospodarstwami, które działały, działają i prawdopodobnie nadal będą działać w najbliższym czasie. Gospodarstwa te oprócz funkcji produkcyjnej spełniają szereg różnorodnych funkcji, takich jak np. funkcja socjalna, opiekuńcza, zapewnienia korzyści środowiskowych czy też kształtowania krajobrazu. Rozpropagowanie informacji o tych dodatkowych, ale często niedostrzegalnych funkcjach uświadamia społeczeństwu znaczenie drobnych gospodarstw rolnych, nadaje im rangę w środowiskach lokalnych oraz wyposaża w argumenty przekonujące o konieczności dalszego ich wspomagania.

Problem istnienia gospodarstw drobnych oraz ich wspierania jest aktualny dla wielu krajów Unii Europejskiej. Dotyczy on m.in. Rumunii, Włoch, Hiszpanii, Grecji oraz Polski. W Polsce obszary problemowe to województwa południowo-wschodnie: małopolskie, śląskie, świętokrzyskie, podkarpackie oraz lubelskie. Liczba gospodarstw drobnych o powierzchni do 5 ha użytków rolnych zmienia się tam dynamicznie z roku na rok.

Według danych GUS na koniec roku 2011 funkcjonowało w Polsce ponad 950 tys. gospodarstw (tab. 1) o powierzchni od 1 do 5 ha. Gospodarstwa te stanowiły 57,73% wszystkich gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych działających w Polsce w 2011 roku. W grupie tej 55,90% stanowiły podmioty zlokalizowane na terenie wymienionych wcześniej województw.

Tabela 1. Liczba gospodarstw rolnych o powierzchni od 1 do 5 ha użytków rolnych w Polsce i wybranych województwach w roku 2011

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw
Polska	955 562
małopolskie	151 803
śląskie	64 660
lubelskie	114 880
podkarpackie	120 083
świętokrzyskie	82 697

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Liczba gospodarstw drobnych zmieniała się w latach 2004-2011 (tab.2), przy czym tempo i kierunki zmian nie wykazywały jednolitej tendencji dla całego kraju, czy poszczególnych województw. Nawet w przypadku województwa małopolskiego, które charakteryzuje najniższą średnią powierzchnią użytków rolnych przypadających na 1 województwo w Polsce (3,75 ha) zmiany te nie były tak dynamiczne i ukierunkowane jak można się tego było spodziewać. Ciekawie prezentują się dane dla roku 2010 oraz 2011. W roku 2010 w stosunku do 2009 nastąpił znaczący spadek liczby gospodarstw

o powierzchni od 1 do 5 ha, przy czym był on najwyższy w województwie podkarpackim, gdzie liczba gospodarstw zmniejszyła się o 20,09% - było to niemal 30 000 gospodarstw. Z kolei rok 2011 zaowocował wzrostem liczby gospodarstw o powierzchni od 1 do 5 ha i to zarówno w skali kraju jak i w analizowanych województwach. Co ciekawe przyrost ten był najniższy dla województwa podkarpackiego, co oznacza, iż większość gospodarstw, które przestały działać w roku 2010 rzeczywiście zawiesiły działalność. Przyczyn przyrostu liczby gospodarstw drobnych w analizowanych województwach można poszukiwać w dotyczącym nas coraz mocniej kryzysie gospodarczym i w związku z tym spełnianiem przez te drobne gospodarstwa funkcji bufora chroniącego rolnika i jego najbliższych przed ubóstwem. W dobie kryzysu oraz w sytuacji gdy ze względu na słabość systemu opiekuńczego nie ma możliwości skorzystania z innych zabezpieczeń zapewnienie skromnych zasobów żywności, a czasem niewielkiego dochodu staje się silnym motywem do podjęcia wcześniej zaniechanej produkcji rolniczej. Podtrzymywanie tej funkcji drobnych gospodarstw rolnych poprzez odpowiednio skonturowane narzędzia Wspólnej Polityki Rolnej wydaje się być szczególnie ważne.

Tabela 2. Zmiana liczby gospodarstw o powierzchni od 1 do 5 ha użytków rolnych w latach 2005-2011 w Polsce i wybranych województwach [%]

Wyszczególnienie	Lata (rok poprzedni = 100%)							Rok 2004 = 100%
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Polska	-4,26	-0,22	0,65	-0,43	-2,15	-14,69	10,88	-11,39
małopolskie	-3,78	0,32	-0,18	-3,87	-2,75	-13,13	11,14	-13,03
śląskie	-2,37	-13,35	-3,02	0,95	-3,20	-5,40	7,48	-18,47
lubelskie	2,99	1,09	3,34	3,54	-9,46	-11,46	12,03	0,04
podkarpackie	-4,31	3,94	-0,43	-2,86	0,53	-20,09	0,71	-22,16
świętokrzyskie	-4,50	0,82	2,26	3,13	-5,25	-7,57	20,24	6,93

Zródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Gospodarstwa działające w Polsce wciąż jeszcze zmagają się z problemem nadmiaru zasobów pracy. Problem ten szczególnie aktualny jest na obszarze województw, dla których charakterystyczny wysoki odsetek gospodarstw o małej powierzchni. Jak pokazują dane statystyki masowej (tab. 3) zatrudnienie na 100 ha użytków rolnych w okresie 2008-2010 zwiększyło się znacząco w województwach małopolskim, podkarpackim oraz śląskim. Przypuszczać można, iż do pracy w rolnictwie powróciła ludność dwuzawodowa, czyli osoby, których rodziny (mąż, żona, rodzice) prowadzili dotychczas gospodarstwo. Niesie to za sobą wiele różnych konsekwencji, jak chociażby taka, że utrata pracy przez grupę ludności dwuzawodowej powoduje zmniejszenie możliwości konsumpcji żywności pochodzącej z zakupu, na rzecz żywności wyprodukowanej w gospodarstwie. Skutkować to może trudnym do przewidzenia zmniejszeniem popytu rynkowego na żywność¹.

Na podstawie prezentowanych danych (tab. 3) można wnioskować, iż gospodarstwa na terenie południowo-wschodniej Polski już pełnią funkcję, o której wcześniej wspomniano – bufora chroniącego przed ubóstwem. Wzrost zatrudnienia za 100 ha użytków rolnych wskazuje, że istnienie tych gospodarstw powinno być

¹ W. Musiał: Zagrożenie kryzysem i próby działań antykryzysowych w rolnictwie polskim. SERiA, W-wa-Poznań-Olsztyn 2009, zeszyt 2, s.170

podtrzymywane, bowiem wobec rosnących wskaźników bezrobocia (stopa bezrobocia rejestrowanego na koniec sierpnia 2012 roku wynosiła 12,4%²) rodzi się pytanie co dalej z rzeszą bezrobotnych, która nie znajdzie zatrudnienia w rolnictwie? Czy korzystniejsze z punktu widzenia gospodarki nie jest wsparcie gospodarstw, do których powracają zwolnieni przez odpowiednio przygotowane instrumenty – w tym narzędzia Wspólnej Polityki Rolnej? Często jedyną alternatywą, dla osób, które nie wrócą do pracy w rolnictwie jest konieczność rejestracji w Powiatowym Urzędzie Pracy.

Tabela 3. Zatrudnienie na 100 ha użytków rolnych w poszczególnych województwach w latach 2008-2010

Województwo	Liczba osób na 100 ha			Województwo	Liczba osób na 100 ha		
	Rok				Rok		
	2008	2009	2010		2008	2009	2010
dolnośląskie	7,3	7,2	8,8	podkarpackie	20,1	20,8	34,3
kujawsko-pomorskie	10,5	10,6	9,7	podlaskie	12,1	11,8	10,8
lubelskie	17,4	17,4	19,3	pomorskie	7,5	7,3	8,0
lubuskie	4,8	4,8	6,6	śląskie	15,2	14,5	21,9
łódzkie	17,0	17,3	16,2	świętokrzyskie	24,6	24,5	25,6
małopolskie	25,2	26,2	39,2	warmińsko-mazurskie	6,4	6,2	6,5
mazowieckie	14,9	14,4	13,6	wielkopolskie	11,3	11,2	11,5
opolskie	8,4	8,4	8,8	zachodniopomorskie	4,2	4,1	4,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznik statystyczny rolnictwa 2009, 2010, 2011.

Czynnikiem, który w gospodarstwach niesie ze sobą wiele ograniczeń jest kapitał. W gospodarstwach rolnych mamy najczęściej do czynienia z substytucją pracy i kapitału. Szczególnie widoczne jest to w gospodarstwach drobnych. Podmioty te mało inwestują, mają mniejsze w porównaniu do gospodarstw obszarowo większych możliwości korzystania ze wsparcia udzielanego w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, użytkują ograniczony co do rodzaju, najczęściej zdekapitalizowany sprzęt.

Tabela 4. Powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 ciągnik w roku 2010

Województwo	Powierzchnia użytków rolnych przypadających na 1 ciągnik [ha]	Województwo	Powierzchnia użytków rolnych przypadających na 1 ciągnik [ha]
dolnośląskie	16,6	podkarpackie	6,3
kujawsko-pomorskie	12,2	podlaskie	10,5
lubelskie	8,2	pomorskie	17,2
lubuskie	22,3	śląskie	8,8
łódzkie	7,9	świętokrzyskie	6,6
małopolskie	5,7	warmińsko-mazurskie	20,5
mazowieckie	9,5	wielkopolskie	11,7
opolskie	13,4	zachodniopomorskie	30,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Najczęstszą inwestycją dokonywaną przez rolników jest zakup ciągnika. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego³ w Polsce w 2010 roku producenci rolni użytkowali ponad 1 470 tys. ciągników. Średnia powierzchnia użytków rolnych przypadających na 1 ciągnik wynosiła 10,6 ha w roku 2010. Dla porównania warto dodać, iż w roku 2002 było to 12,4. Powierzchnia użytków rolnych przypadających na

² Miesięczna informacja o bezrobociu rejestrowanym w Polsce w sierpniu 2012 roku, s.1

³ Powszechny Spis Rolny 2002, 2010

I ciągnik obliczona dla poszczególnych województw wykazała, iż najsłabsze wyniki w tym zakresie osiągają gospodarstwa z województw małopolskiego, podkarpackiego oraz świętokrzyskiego (tab. 4). Oznacza to, że sprzęt w tych regionach jest eksploatowany w ograniczonym zakresie, bądź, że są to maszyny przestarzałe i w związku z tym eksploatowane w mniejszym stopniu.

4. Wspólna Polityka Rolna wobec drobnych gospodarstw rolnych

Wspólna Polityka Rolna na przestrzeni 50 lat podlegała wielokrotnie reformowaniu począwszy od planu Mansholta w 1968 r. Warto przypomnieć, że plan ten był niekorzystny dla drobnych gospodarstw rolnych, gdyż jego celem była poprawa struktury agrarnej i likwidacja małych (drobnych), słabo wydajnych gospodarstw rolnych. Kolejne reformy we Wspólnej Polityce Rolnej wspierały innowacje w sektorze rolnym i przetwórczym, niwelując przy tym negatywny wpływ na środowisko. Rolnicy posiadający małe gospodarstwa rolne nie mieli możliwości wykazania się konkurencyjnym potencjałem innowacyjnym w stosunku do gospodarstw wielkoobszarowych.

Biorąc pod uwagę fakt, iż w znacznej ilości krajów unijnych w tym szczególnie w Polsce, drobne gospodarstwa rolne stanowią znaczny odsetek, należy dążyć do eliminowania barier ograniczających dostęp drobnych gospodarstw do wsparcia w ramach Wspólnej Polityki Rolnej oraz popierać pomoc finansową dla drobnych gospodarstw chcących się rozwijać ekonomicznie. Gospodarstw tych nie można pozostawić samym sobie i konieczna jest w tym względzie rozważna polityka nie tylko na poziomie krajów członkowskich, ale całej Unii Europejskiej. Co ważne, problemy drobnych gospodarstw rolnych należy rozwiązywać w ramach polityki regionalnej a nie w sposób ujednoczony na całym obszarze Polski. Warto zaznaczyć, iż nie ma jak dotychczas jednolitego kryterium wyodrębnienia gospodarstw drobnych. Doprecyzowanie tego terminu jest szczególnie ważne wobec konieczności zbudowania skutecznych narzędzi pomocy dla drobnych (małych) gospodarstw. Jak bowiem pomagać, skoro nie mamy określone kogo zaliczyć możemy do grupy odbiorców naszych działań? W literaturze przedmiotu występuje znaczne zróżnicowanie odnośnie pojęcia (małego) drobnego gospodarstwa^{4 5}. Definicje oparte są o

- wielkość ekonomiczną wyrażoną w ESU (European Size Unit),
- wielkość sprzedaży (produkcja z 1 ha),
- osiągnięty poziom dochodu rolniczego z jednostki siły roboczej lub gospodarstwa,
- wielkość zasobową siły roboczej itd.

Według nomenklatury Unii Europejskiej gospodarstwa drobne są to gospodarstwa poniżej 8 ESU lub 5 ha⁶. Warto dodać, iż zgodnie z kryterium uwzględniającym wielkość ekonomiczną gospodarstwa (ESU) w 2007 roku funkcjonowało w Unii Europejskiej około 11,1 mln małych gospodarstw, natomiast

---

⁴ Musiał W.: Dylematy rozwoju drobnych gospodarstw rolnych w regionach o rozdrobnionej strukturze agrarnej, Uniwersytet Rolniczy, Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Kraków 8-9.07.2011 r.,s.5

⁵ Zegar J.: Rola drobnych gospodarstw rolnych w procesie społecznie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, Uniwersytet Rolniczy, Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Kraków 8-9.07.2011 r.,s.58

⁶ Eurostat 2007,s.5

rozpatrując wielkość gospodarstw wyrażoną w ha liczba ich wynosiła 9,65 mln⁷. Prezentowane rozbieżności są znaczne i skutecznie utrudniają jakiegokolwiek działania podejmowane wobec tych podmiotów.

Wspólna Polityka Rolna zorientowana jest na zwiększenie efektywności gospodarowania co przyczynia się do koncentracji i zwiększenia skali produkcji. Stawia ona na gospodarstwa rozwojowe, konkurencyjne, natomiast gospodarstwa drobne postrzegane są jako nieefektywne, niskowydajne i traktowane jako bariera na drodze modernizacji rolnictwa. Dopiero w maju 2008 r. Unia Europejska podjęła problem drobnych gospodarstw analizując i oceniając korzyści jakie przynoszą one na poziomie ekonomicznym, środowiskowym i społecznym. Coraz częściej oprócz ich funkcji produkcyjnych zaczęto zwracać uwagę na funkcje nierolnicze, jakże potrzebne do rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich. W literaturze⁸ coraz częściej zwraca się uwagę że gospodarstwa te przyczyniają się do rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich poprzez:

- ochronę społeczeństwa przed ubóstwem,
- dywersyfikację i wielofunkcyjność gospodarstw rolnych,
- kształtowanie krajobrazu wiejskiego,
- zapewnienie korzyści środowiskowych.

Efektywność ekonomiczna produkcji w gospodarstwach drobnych jest niska, nie przynoszą one wystarczających dochodów do utrzymania rodziny rolnika. Dość często dochody te są uzupełniane dodatkowymi środkami z działalności pozarolniczej, które przekraczają wartość wytworzonej produkcji rolniczej.

Nie należy jednak zapominać o tym, że gospodarstwa te w większości prowadzą produkcję żywności o wysokich parametrach jakościowych z wykorzystaniem tradycyjnych metod wytwarzania. Utrzymanie w nich produkcji rolniczej, szczególnie w regionie południowo-wschodniej Polski jest warunkiem realizacji Unijnego programu zrównoważonego rozwoju. To właśnie rolnictwo o rozdrobnionej strukturze agrarnej wpływa na zachowanie walorów krajobrazowych i kulturowych, podnosi atrakcyjność miejsc do rekreacji i wypoczynku, wpływa na różnorodność biologiczną i ekologiczną obszarów wiejskich. Oparcie rozwoju rolnictwa w Polsce tylko o klasyczne metody produkcyjne i efektywnościowe jest niemożliwe.

Wsparcie Unijne dla rolnictwa drobnego wydaje się już nie tyle koniecznością, co racjonalnym kierunkiem rozwoju. Jeżeli drobne gospodarstwa rolne mają przetrwać potrzebne jest nowe jakościowe podejście Unii Europejskiej do rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Punktem wyjścia jest większe wsparcie finansowe tych obszarów wiejskich.

Z drugiej strony, rolnicy z terenów o rozdrobnionych gospodarstwach rolnych zwracają uwagę na:

- brak opłacalności produkcji (co powoduje ubóstwo wsi, małą zdolność do rozwoju gospodarstw, dekapitalizację gospodarstw),
- małą podaż ziemi rolniczej (często ma wartość emocjonalną dla rolnika),
- problemy ze zbytem produkcji.

---

⁷ Eurostat 2007, s.5

⁸ Zegar J.: Współczesne wyzwania rolnictwa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012 str. 319 - 323

W celu poprawy tej sytuacji wskazane byłoby wsparcie i tworzenie kapitału społecznego, modernizacji gospodarstw mogących się rozwijać ekonomicznie, lokalnych rynków i systemów żywnościowych, tworzenie grup producenckich. Konieczne jest wsparcie tych obszarów w ramach PROW, tworzenie regionalnych programów i regionalnej polityki rolnej, jako instrumentów mogących bardziej efektywnie wykorzystać uwarunkowania przyrodnicze, ekonomiczne, społeczne w procesie restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa oraz obszarów wiejskich.

Ważne są również zagadnienia związane ze sprzedażą bezpośrednią i rynkiem lokalnym gdyż umożliwiają one drobnym gospodarstwom uzyskiwanie dodatkowych źródeł dochodu. Wskazane byłoby też wsparcie lokalnego przetwórstwa produktów rolnych. W końcu, ważnym aspektem dla drobnych gospodarstw jest obrót i zagospodarowanie ziemi. Konieczna jest tu nowa ustawa gwarantująca prawo własności ziemi a umożliwiająca jej dzierżawę wieloletnią.

5. Podsumowanie

Drobne gospodarstwa rolne to rzeczywistość nie tylko polskiego, ale także europejskiego rolnictwa. Ich liczbę w Unii Europejskiej szacuje się na około 10 mln – są to podmioty o powierzchni mniejszej niż 5 ha. W polskim rolnictwie drobne gospodarstwa rolne występują na obszarze całego kraju, dominują jednak w Polsce południowo-wschodniej. Wzrost zainteresowania drobnymi gospodarstwami jest ważny ze względu na zgromadzony w nich potencjał ziemi, pracy oraz kapitału.

Wsparcie drobnych gospodarstw rolnych jest ważnym elementem reformy Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2014-2020 przedstawionej w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady Europejskiej z dnia 12 października 2011 roku. Ze względu na ilość drobnych gospodarstw występujących w Polsce niezwykle ważny jest dobór mechanizmów polityki rolnej mających na celu wykorzystanie ich potencjału produkcyjnego i stymulowanie procesu poprawy struktury agrarnej. Szczęólnego znaczenia nabierają także takie działania jak przesuwanie siły roboczej do działalności pozarolniczych czy też dywersyfikacja źródeł uzyskiwanych dochodów.

Drobne gospodarstwa rolne są nadal ważnym buforem produkcyjnym i socjalnym wsi, szczególnie w krajach ekonomicznie słabych. Z ekonomicznego punktu widzenia funkcjonowanie drobnych gospodarstw jest nie racjonalne, biorąc jednak pod uwagę aspekty społeczne, środowiskowe, przestrzenne, ekologiczne czy kulturowe, nasuwają się inne wnioski. Gospodarstwa drobne odgrywają również bardzo ważną rolę w polityce zagospodarowaniu zasobów siły roboczej.

Problemy gospodarstw drobnych należy rozwiązywać regionalnie. Poprzez Wspólną Politykę Rolną powinno się wspierać rozwój drobnych gospodarstw oraz sprzyjać ich dywersyfikacji i restrukturyzacji na rynkowe i nierynkowe. Należy eliminować bariery, które ograniczają dostęp drobnych gospodarstw rolnych do pomocy w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, wspierać działania służące zapobieganiu odłogowania ziemi oraz wzmacniać i ułatwiać obrót ziemią w tym dzierżawy. Ważne jest też wsparcie lokalnych rynków i systemów żywnościowych oraz wykorzystanie rosnącego popytu na żywność regionalną o wspólnej wartości.

Przyszła Wspólna Polityka Rolna powinna być oparta nie tylko o ekonomię lecz bardziej koncentrowana na segment bezpieczeństwa żywnościowego, środowiska

i równowagi terytorialnej. Umożliwi to wzmocnienie wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na realizację strategii Europa 2020. Głównymi celami przyszłej Wspólnej Polityki Rolnej powinno być:

- wsparcie rynkowe produkcji zdrowej i bezpiecznej żywności,
- zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi w tym zachowanie krajobrazu i różnorodności obszarów wiejskich, redukcja szkodliwego wpływu rolnictwa na środowisko,
- wsparcie zrównoważonego rozwoju terytorialnego poprzez różnorodność systemów rolnych oraz pozytywnego oddziaływania pomiędzy rolnictwem a pozostałymi sektorami gospodarki wiejskiej.

Powyższe cele wymagają jednak reformy Wspólnej Polityki Rolnej poprzez:

- ukierunkowanie jej na poprawę efektywności produkcji i konkurencyjność sektora rolniczego,
- poprawę uwarunkowań rolno-środowiskowych,
- wzmocnienie efektywności i skuteczności polityki rolnej, w tym wspierania dochodów i rezultatów środowiskowych.

Literatura:

1. Drygas M., Zagórski M.: Wsparcie dla drobnych gospodarstw rolnych w propozycji WPR, Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej, 6-7.07.2012 r., Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
2. Eurostat 2007
3. Kania J.: Doradztwo rolnicze wobec drobnych gospodarstw rolnych w świetle reformy WPR po 2013 r., Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej, 8-9.07.2011 r., Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
4. Miesięczna informacja o bezrobociu rejestrowanym w Polsce w sierpniu 2012 roku, s.1
5. Musiał W.: Dylematy rozwoju drobnych gospodarstw rolnych w regionach o rozdrobnionej strukturze agrarnej, Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej, 8-9.07.2011 r., Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
6. W. Musiał: Zagrożenie kryzysem i próby działań antykryzysowych w rolnictwie polskim. Seria, Olsztyn 2009
7. Rocznik statystyczny rolnictwa 2009, 2010, 2011.
8. Siekierski Cz.: 50 lat Wspólnej Polityki Rolnej z perspektywy Parlamentu Europejskiego, Międzynarodowej Konferencji Naukowej, 6-7.07.2012 r., Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
9. Spis Rolny 2002, 2010
10. Zegar J.: Rola drobnych gospodarstw rolnych w procesie społecznie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej, 8-9.07.2011 r., Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
11. Zegar J.: Współczesne wyzwania rolnictwa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012 str. 319 – 323

Summary

Common Agricultural Policy (CAP) were developing last 50 years. The main purposes of CAP were: assurance food safety, sustainably development on rural areas, protection of natural environment, assurance welfare for animals and improving the quality of agricultural products. The paper aims to characterize the main directions of changes in CAP. The analysis focus on small farms, which represent a significant percentage of farms in Poland.

Article was prepared based on data from Central Statistical Office (years 2004-2011) and data from publications concern problem of small farms.

The main objectives of the future CAP should be:

- support the production of healthy and safe food,
- sustainable management of natural resources, especially preservation of the landscape and the diversity of rural areas, reducing the harmful effects of agriculture on the environment,
- support the sustainable territorial development through a variety of agricultural systems and the positive interaction between agriculture and other sectors of the rural economy.

Informacje o autorach:

Janusz Żmija,

rrzmija@cyf-kr.edu.pl

Uniwersytet Rolniczy, Wydział Rolniczo-Ekonomiczny

Katedra Zarządzania i Marketingu w Agrobiznesie

al. Mickiewicza 21

31-120 Kraków